

Egy lány, három levélíró – Levelek Demetriashoz**

Rezümé. Nem ismeretlen mai világunkban az a tény, hogy egyes intézmények, szervezetek kőkeményen lobbiznak befolyásos személyek megnyeréséért. Nem újkeletű dolog ez, hasonló folyamatok már több évszázaddal korábban is megfigyelhetők voltak. Az V. század elején egy Demetrias nevű szüzességi fogadalmat tett arisztokrata lánynak próbál iránymutatást adni három nagy volumenű személyiség: Jeromos, a Vulgata fordítója; Ágoston, a híres egyházatya; valamint ez utóbbi ellenfele, az eretneknek nyilvánított Pelagius. Tanulmányomban hármójuk Demetriashoz – latin nyelven – írott leveleit dolgozom fel és elemzem.

Kulcsszavak: Demetrias, Ágoston, Jeromos, Pelagius, levelek, fogadalom, vagyon, eretnekség

Abstract. Nowadays it is not unfamiliar, that some institutions, organisations lobby hard to captivate personages. It is not a new effect, processes like this could be noticed many centuries ago as well. At the beginning of the V century three great personalities – Jerome, the translator of the Vulgate; Augustine, the famous church father and his opposer, Pelagius, who was declared a heretic – tried to counsel a young noblewoman, named Demetrias, who made a virginity pledge. In this paper I process and analyse the letters – written in Latin – from these three people to her.

Keywords: (Demetrias, Augustine, Jerome, Pelagius, letters, vow, wealth, heresy

Резюме. Загальновідомим у сучасному світі є той факт, що окремі установи, організації докладають максимум зусиль для схиляння на свій бік впливових осіб. Це не є винаходом суто нашого часу, схожі процеси відбувалися уже багато століть тому. На початку V століття молодій аристократці на ім'я Деметрія, що дала обітницю невинності, намагаються дати настанови і спрямувати три відомі особистості того часу: перекладач Вульгат Ієронім, теолог і церковний діяч Августин; а також його пізніший супротивник, оголошений згодом еретиком – чернець-аскет Пелагій. У статті досліджуються листи цих осіб латинською мовою до Деметрії.

Ключові слова: Деметрія, Августин, Ієронім, Пелагій, листи, обітниця, майно, ересь

Bevezetés

Már önmagában is szenzációs hírnek számít, ha valaki lemond a rá váró hatalmas vagyonról, és kolostorba vonul vagy bármilyen más módon Istennek szenteli az életét. Demetrias ezt tette, és ezzel akaratán kívül a korai egyháztörténet egyik nem túl ismert, de annál jelentősebb szereplője lett. Ez annak köszönhető, hogy – részben anyja kérésére – a kor nagy alakjai intéztek levelet az élete legfontosabb döntését meghozó lányhoz. A *Bibliát* latin nyelvre lefordító, a katolikus egyház által szentként tisztelt Jeromos, valamint az észak-afrikai Hippó városának püspöke, Ágoston jól ismert személyiségei az ókortörténetnek. A „harmadik levélíró”, Pelagius személye azonban méltatlanul háttérbe szorul, a róla szóló ismereteink – két kortársához képest – enyhén szólva is hiányosak. Ez a szempont még fontosab-

* 2018-ban a Selye János Egyetem Református Teológiai Karának 4. éves hallgatója. * У 2018 році студент 4-го курсу факультету реформатської теології Університету ім. Яноша Шеє. * In 2018 4th year student at Reformed Theological Faculty of J. Selye University.

**Jelen munkát Magyarország Collegium Talentum 2018 programja támogatta.

bá és érdekesebbé teszi a Demetriasnak írott levelek elemzését, összehasonlítását, ugyanis Pelagius tanításait leginkább a „szűzhöz” írt leveléből ismerhetjük meg. Ennek megfelelően az ő írását vizsgálom meg elsőként és a legrészletesebben.¹ Mielőtt azonban rátérnék a levelek taglalására, összefoglalom a Demetriasról, illetve a levelek háttéréről ismert csekély mennyiségű adatot.

Demetrias és a levelek

Demetrias a híres „Anicia gens” tagja volt, hatalmas vagyon várományosa, de 410-ben az Alarich vezette gótok betörése elől nagyanyjával (Anicia Faltona Proba) és anyjával (Anicia Juliana) elmenekült Rómából Észak-Afrikába. Apja, Anicius Hermogenianus Olybrius, aki 395-ben consuli tisztséget töltött be, ekkor már nem élt.²

Magáról Demetriasról először 413-ban hallunk, amikor tizennégy évesen felbontotta eljegyzését, és szüzességi fogadalmat tett. A „velatio” szertartását nagy érdeklődés övezte, és mivel a fentebb ismertetett történesek miatt a ceremónia nem történhetett Rómában, így a szűzi fátylat Aurelius, Karthago püspöke adta át. Ez az esemény a római házasságkötésre utal, ahol a családfő adta a fátylat a menyasszonynak, s így a szertartást végző püspök mintegy lelki atyjává vált a fiatal lánynak. Peter Brown kiemeli, hogy ez az esemény nem egy „privát fogadalomtétel” volt, hanem egy nagy hatással bíró esemény, egy előkelő arisztokrata család tagjának „lelki házassága” Krisztussal.³

Juliana és Proba ekkor felkérték Jeromost és Pelagius⁴, hogy lássák el tanácsokkal a fiatal lányt; a felkérésnek pedig mindketten eleget is tettek. Ágoston is értesült az eseményekről, és ekkor egy rövid köszöntő levelet írt a fogadalmat tett lány részére.⁵ Magyarázatul szolgálhat Ágoston levelének rövidegére az a tény, hogy a hippói püspök már korábban is levelezett az Anicia család nőtagjaival, 413-ban írott levelének (130. ep.) fő oka a család által küldött ajándék (apohoréta) megköszönése volt. Pár évvel később, miután Ágoston értesült

¹ Pelagiusnak csak két írása maradt fenn teljes egészében a saját neve alatt melyek közül az egyik az I. Ince pápának benyújtott hitvallása, a másik Demetriasnak írott levele. Ezekon kívül tizenkilenc írásról tudunk, amit egyes kutatók Pelagiusnak tulajdonítanak, de más szerzők műveiként maradtak ránk. Fő műve valószínűleg a *De Natura* című írása volt, amelyet Ágoston *De natura et gratia* című munkája alapján tudunk hozzávetőlegesen rekonstruálni. Vanyó 1988, 750.

² Kurdock 2007, 192.

³ Brown 2012, 302. Vö. Ágoston 130. „*Quis verbis explicet, quis digno praeconio prosequatur, quantum incomparabiliter gloriosius atque fructuosius habeat ex vestro sanguine feminas virgines Christus, quam viros consules mundus? (...) Magis itaque gaudeat puella nobilis genere, nobilior sanctitate, quod sit per divinum consortium praecipuam in coelis consecutura sublimitatem, quam si esset per humanum connubium prolem propagatura sublimem.*”

⁴ Érdemes megjegyeznünk, hogy Ágoston csak két-három évvel később tudta meg, hogy Pelagius is küldött levelet Demetrias számára. Lancel 2004, 547.

⁵ Hamvas 2015, 23.

Pelagius Demetriashoz írott leveléről, Alypiussal együtt levelet küldött Julianának (188. ep.), melyben a korábbival ellentétben már bővebb tanácsokkal szolgált a címzett lánya számára is.⁶ Ágostonnak hat levele maradt fenn, amit az Anicia család nőtagjainak írt, de a tudomány mai állása szerint feltételezhető, hogy a két fél közötti levelezés legkevesebb tizenegy levélből állt.⁷

Pelagius levele

Eugène Portalié egy mondatban foglalta össze a levél lényegi mondanivalóját: „Mivel az ember képes a tökéletesedésre, tökéletesnek kell lennie.”⁸ Ha egy kicsit közelebről is megvizsgáljuk a levelet, még jobban kitűnik a tökéletesség kihangsúlyozása, ezt jelzi az is, hogy a *perfectio* szó különböző formákban harminchárom alkalommal fordul elő ebben az írásban. A tökéletességre való képességgel összefügg a szabad akarat jelenléte, ennek megfelelően a levél leggyakrabban – harmincnyolcszor – használt kifejezése a *voluntas*.⁹

A levél harminc fejezetből áll, tehát megfelelő hosszúságú ahhoz, hogy képet kaphassunk Pelagius nézeteiről. Ez annál is inkább így van, mert rövid bevezetés után rögtön rátér a teológiai kérdésekre.

Érdekes megfigyelnünk az alábbi mondatot, mely a levél elején található: „Mégis írnom kell Demetriának, Krisztus szüzének, a nemes szüznek, a gazdag szüznek és ami ezeknél nagyobb, buzgó hitű, aki elvetette (eltaposta) a nemességet és a gazdagságot.”¹⁰

⁶ Jacobs 2000, 733–734.

⁷ Kurdock 2007, 208.

⁸ Brown 2003, 401.

⁹ Ide számítottam a voluntarius 3 melléknév alakjait is, a volo 2 volui vultum ige megjelenési formáit viszont nem.

Meg kell azonban említenünk, hogy a latinban az akarat megjelölésére a *voluntas* mellett az *arbitrium* kifejezést is használták. „Magyarra akaratként inkább az utóbbi fordítható, mivel az *arbitrium* megjelölés nem jellemző minden élőlényre: akarata csak annak annak lehet, akinek értelme is van, éppen ezért lehet az ember is felelős tetteiért. E szerint a *voluntas* nem annyira akarat, mint inkább hajlam: az a képesség, ami által egy élőlény vagy törekszik valami megszerzésére, vagy elkerül valamit, mégpedig nem megfontolás, hanem a természet szerint.” (Hamvas 2015, 253. jegyzet). Ágostonra kiemelten jellemző, hogy egyértelműen megkülönbözteti a két kifejezést. Ezzel szemben Pelagiusnál kissé árnyaltabb a kép, egyrészt mivel a brit szerzetes kifejezetten ritkán használja írásában az *arbitrium* szót, másrészt mert az ő használatában nem fedezhető fel éles különbség a két szó értelme között. Véleményem szerint tehát itt különbség van a két levélíró szóhasználatában, szóértelmezésében.

¹⁰ Ep. ad Demet. 1.

„Scribendum tamen est ad Demetriadem virginem Christi, virginem nobilem, virginem divitem, et quod his majus est, ardore fidei, nobilitatem divitiasque calcantem.”

Pelagius már a legelején leszögezi, hogy kérésre ír, sőt, úgy adja elő, hogy muszáj írnia (*scribendum est*), mintha parancsra tenné.¹¹ Ezzel akarta elejét venni, hogy rágalmak érijék és hízelkedéssel vádolják.¹²

Szintén fontosnak tartja hangsúlyozni Demetrias nemesi származását és gazdagságát, ugyanakkor kijelenti, hogy ezeknek az elvetése által a lány élete még értékesebbé válik. A levélíró szembeállítja a testi dolgokat a lelki értékekkel, amikor arról ír, hogy Demetrias „...felismerte a test javaiban (*corporis bona*) rejlő csapdákat, és ezeket a lélek erényére (*animi virtus*) cserélte fel”.¹³

Pelagius már a levél második fejezetében belekezd nézetei kifejtésébe. Itt és a következő részekben azon véleménynek ad hangot, hogy ha Isten mindent jónak teremtett, „mennyivel kiválóbbá tette magát az embert” (*quanto, putas, praestantiorem ipsum hominem fecit*), aki számára az egész világot teremtette.¹⁴ Ebből a kiválóságból kifolyólag az embernek szabad akarata van, ez teszi különbbé az állatoknál. Másrészt azért, hogy az embernek megvan a képessége a rosszra, így még értékesebbé válik, ha jót cselekszik.¹⁵ A szabad választás meglétét ószövetségi idézetekkel támasztja alá,¹⁶ de egyébként is szembevetendő, hogy Pelagius sokat és kitűnő érzékkel hivatkozik a *Bibliára*, amely egyrészt műveltségére utal, másrészt így védekezik a várható támadások ellen.¹⁷

A fentihez hasonló nézetei miatt Pelagiust órigenizmussal is megvádolták,¹⁸ ugyanis Órigenészhez hasonlóan ő is úgy vélekedett, hogy nem létezik teljességgel elveszett lélek, és a jó élet útja mindenki előtt nyitva áll.¹⁹

Úgy gondolom, hogy az 5–8. caput közötti rész az írás legérdekesebb szakasza, ahol Pelagius ószövetségi személyek életét hozza fel annak bizonyítására, hogy a tökéletes élet elérhető. Először Ábelt mutatja be példaként, akinek az áldozatát – testvérével szemben – elfogadta Isten, majd Énókot említi meg, akinek az

¹¹ Henry Chadwick úgy írja le, hogy ezeket a lelki írásokat Demetrias anyja és nagyanyja valóságosan „kicsikarták” több egyházi kiválóságtól, így Pelagiustól is, ugyanis ezzel akartak még nagyobb dicséretet szerezni a lány tettének. Chadwick 2003, 215.

¹² Jacobs 2000, 725.

¹³ Hamvas 2015, 24.

¹⁴ Ep. ad Demet. 2. Vö. Ágoston: *A szabad akaratról*. II.4. „... minden jó Istentől származik- és ezzel egyetértettél-, az következik, hogy az ember is istentől ered. Mert az ember, amennyiben ember, jó, minthogy képes helyesen élni, amikor ezt akarja.”

¹⁵ Ep. ad Demet. 3.

¹⁶ „Megteremtette Isten az embert kezdetben, és őt saját belátására bízta.” Sir. 15, 14
„Tanúul hívom ma az eget és a földet, hogy elétek tártam az életet és a halált, az áldást és az átkot! Válaszd az életet, hogy élj te is, és utódaid is!” 5 Móz. 30, 19

¹⁷ Ez az effektus jól kivethető a 415-ben tartott diospolisi zsinaton is, amelyen végül felmentették Pelagiust az eretnokség vádjá alól. A tárgyalás menetét Ágoston *De gestis Pelagi* című művéből ismerhetjük meg részletesen.

¹⁸ Érdekes, hogy ezzel szemben az „örök tűz” kérdésében Pelagius illetve órigenizmussal azokat, akik tőle eltérően vélekedtek a kérdésben. *De gestis Pelagi* 3. 10.

¹⁹ Johnson 2001, 159.

élete annyira tetszett (*placuisse*) Istennek, hogy még életében elragadta a Földről. Ezután két olyan bibliai szereplő következik, akik életmódjuknak köszönhetően megmenekültek Isten ítélete elől²⁰: „Nóé igaz, tökéletes férfiú volt kortársai között”,²¹ ezért családjával a bárkán átvészelte az özönvizet. Ugyanígy Lót is elkerülte a pusztulást Sodomában, „mert ő, az igaz, közöttük lakott, s a gonosz cselekedeteket látva és hallva napról napra gyötörte igaz lelkét”.²²

A következő példa bemutatása előtt személyesen szól Demetriashoz, könyörögve hívja fel figyelmét József életére, aki fiatal fiúként ellenállt, mikor Potifár felesége csábította. Pelagius ezzel mintegy párhuzamot állít közte és a szüzességi fogadalmat tett lány között, és mintaként állítja Demetrias számára.²³

A legnagyobb elragadtatással Jóbról ír: „Mit mondhatnék az áldott Jóbról, Isten leghíresebb versenyzőjéről? (...) Ó, evangéliumi ember, az evangélium előtt, és apostoli, megelőzve az apostolokat.”²⁴

„A pelagiánusok példaképe Jób, aki lehántja magáról a társadalom mesterkélttségét, és bebizonyítja a világnak az egyéni hősiesség nyers erejét.”²⁵ Ennek alapján Brown az arisztokratákat Jóbhoz hasonlítja oly módon, hogy azok a vagyonuktól akartak megszabadulni, és rámutat, hogy ez is az egyik oka annak, hogy miért volt oly nagy sikere pelagiánus nézeteinek a gazdagok körében.²⁶

A felsorolt személyek életére hivatkozva Pelagius nyomós bizonyítékokat sorakoztat fel arra, hogy Krisztus eljövetele előtt voltak, akik igazként és tökéletesen éltek.²⁷

Ezután Pelagius olyan igehelyekre hivatkozik, melyek hemzsegnek az „akarni”, „nem akarni”, „választani”, „elutasítani” kifejezésektől, és ezekkel a „szabad akarat” meglétét bizonyítja.²⁸

A szabad akaratot bibliai szereplőkre is visszavetíti, mikor azt állítja, hogy Ádám és Énók is cselekedhettek volna ellenkezően, mint ahogy azt tették.²⁹

A következőkben Pelagius újra személyesebb hangot üt meg, és különféle tanácsokkal látja el a szüzet, iránynt mutatva neki az aszketikus életben. Különbsé-

²⁰ Ep. ad Demet. 5.

²¹ Νωε ἄνθρωπος δίκαιος, τέλειος ὢν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ. 1 Μόζ. 6, 9.

²² βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνιζεν. 2 Pt. 2, 8.

²³ Ep. ad Demet. 6.

²⁴ „*Quid de beato Job dicam, famosissimo illo athleta Dei? (...) O virum ante Evangelium evangelicum, et apostolicum ante apostolica praecepta!*” Ep. ad Demet. 6.

²⁵ Brown 2003, 410.

²⁶ Brown 2003, 411.

²⁷ De gestis Pelagi 11. 23.

²⁸ Ep. ad Demet. 7. A fent említett kifejezések a szövegben: velle, nolle, eligere, refutare.

²⁹ Ep. ad Demet. 8. Azzal, hogy azt írja, hogy Ádám cselekedhetett volna másképp, gyakorlatilag előrevetíti az „eredendő bűn” kérdését, mely téma két évvel később a tárgyaláson is megjelent. De gestis pelagi 11. 23.

get tesz tiltott, megengedett és javasolt dolgok között: „A rosszak tiltottak, a jók elfogadottak, a közepesek megengedettek, a tökéletesek javasoltak.”³⁰

Pelagius felhívja Demetrias figyelmét arra is, hogy a fogadalomtétel csak a kezdet, és mivel az egész keresztyén világ figyelme a lány felé fordult, nem szabad csalódást okoznia.³¹

Majd ismét egy fontos kijelentést tesz, amikor Pál apostolra³² hivatkozva azt állítja, hogy minden parancsolatot teljesíteni kell kivétel nélkül, és ezt az állítást arra alapozza, hogy Isten nem parancsol olyat, amit nem lehet teljesíteni.³³

A levél elemzésének elején említettem, hogy Pelagius miként védekezik előre a várható vádakkal, rágalomokkal szemben. Anne Kurdock kiemeli a 21. caputot, ahol a szerző a lányt figyelmezteti a hamis hízelkedőkre.³⁴

Az írás vége felé Pelagius újra megemlíti Demetrias nemesi származását, és a szokásoknak és elvárásoknak megfelelően dicséri anyját és nagyanyját, valamint kiemeli, hogy a család hírneve és tisztségei a lány esetében annak lelkében nyilvánulnak meg. Majd bibliaolvasási, böjtölési és imádkozási szokásokban ad útmutatást, sőt, a Szentírás olvasásával kapcsolatban még azt is megjegyzi, hogy nem elég az ismeret, hanem teljesíteni is kell Isten parancsolatait.³⁵

Az utolsó fejezetben arra mutat rá a levélíró, hogy bár kemény és nehéz lesz a lány által választott életforma, de megéri, mert a végén, amikor megérkezik a vőlegény, Krisztus, örökkévaló jutalom várja. Ennél a résznél, ahol versenyhez hasonlítja a keresztyén életet, a végén jutalommal, erősen érezhetjük Pelagiuson Pál apostol hatását.³⁶

Jeromos levele

Ez a levél egyrészt egy évvel később készült, mint Pelagiusé, másrészt érdekessége, hogy valószínűleg ezzel kezdődött el a kommunikáció Jeromos és az Anicia család között.³⁷

A levelet két, egymástól jól elkülöníthető részre lehet osztani, melyek közül az első szinte az Anicia család dicshimnuszának (encomium) felel meg, a másodikban pedig az egyházatyá gyakorlati tanácsokkal látta el a fiatal lányt.³⁸

³⁰ „Scito itaque in Scripturis divinis, per quas solas potes plenam Dei intelligere voluntatem, prohiberi quaedam, concedi aliqua, nonnulla suaderi. Prohibentur mala, praecipuntur bona: conceduntur media, perfecta suadentur.” Ep. Ad Demet. 9.

³¹ Ep. Ad Demet. 14.

³² „Zúgolódás és huzavona nélkül tegyetek meg mindent, hogy kifogástalanok és tiszták legyetek.” Fil. 2, 14–15

³³ Ep. Ad Demet. 15

³⁴ Kurdock 2007, 205.

³⁵ Ep. Ad Demet. 22–23.

³⁶ Ep. Ad Demet. 29. Vö. Fil. 3, 13–14 és 2 Tim. 4, 7–8.

³⁷ Brown 1972, 185.

³⁸ Hamvas 2015, 23.

Mások három részre osztják a levelet; ezek a következők: az első szakaszban (1–6 caput) Demetrias és családját magasztalja, a középső rész (6–14) közvetlenül a fogadalmat tett lányt szólítja meg, az utolsó fejezetek pedig minden szűzre vonatkozó buzdításokat és előírásokat tartalmaznak.³⁹

Véleményem szerint mindkét nézet elfogadható, de meg kell jegyezni, hogy nehéz precízen szakaszokra bontani az írást, mivel többször előfordul, hogy Jeromos a dicséretnek közepette eltér a tárgytól.⁴⁰

Ennek a levélnek a tartalma meglehetősen eltérő Pelagius írásához képest, mégis először két olyan motívumot említek meg, amelyek mindkét szerzőnél előfordulnak. Pelagiushoz hasonlóan a neves bibliafordító is kihangsúlyozza Demetrias anyagi hátterét, sőt, így róla: „... ugyanis Demetriasnak, Krisztus szűzének készülök írni, aki nemesség és gazdagság⁴¹ tekintetében is az első a római világban...”.⁴² A másik hasonlóság abban nyilvánul meg a két írás között, hogy Jeromos is kijelenti, hogy kényszerből ír Demetrias anyjának és nagyanyjának „parancsoló tekintélyére” (*iubendo auctoritas*) hivatkozik. Számítva arra, hogy behízselés vádjával illetik, elég erélyesen írja a következőket: „Félre gúnyolódás, el innen irigység!” Majd, mintegy felmentve magát az esetleges rágalom alól, kijelenti, hogy „ismeretlenként írunk egy ismeretlennek (*ignoti ad ignotam*), legalábbis, ha hús-vér arcra gondolunk”.⁴³

Jeromos levelében feltűnően sokszor említi meg Róma barbárok általi feldúlását, ami mutatja, mennyire megviselték ezek az események.⁴⁴ Korábban így írt erről: „Az a várost kerítették hatalmukba, amely hatalmában tartotta az egész világot.”⁴⁵

Fantasztikus retorikával adja elő, hogy ebben a szörnyűséges helyzetben Demetrias fogadalomtétele milyen sokat jelentett Róma számára. Mikor Demetrias meghozta döntését, „... Itália levetette gyászruháját s Róma városának félig romba dőlt falai részben visszanyerték korábbi fényüket...”⁴⁶

³⁹ Kurdock 2007, 194.

⁴⁰ Lásd pl. Jeromos, ep. 130. 4. „*Verum quid ago? oblitus propositi, dum admiror iuvenem, laudavi aliquid bonorum saecularium.*” (De mit is csinálók? Megfeledekzedtem célomról: miközben az ifjút csodálom, valami evilági jót dicsértem) Takács 2005, 335.

⁴¹ Akárcsak Pelagius, ő is a nobilitas és divitiae szavakat használja.

⁴² „... *scripturus enim ad Demetriadem, virginem Christi, quae et nobilitate et divitiis prima est in orbe Romano...*” Jeromos, ep. 130. 1.

⁴³ Jeromos, ep. 130. 1–2.

⁴⁴ Érdekes, hogy Pelagius csak egyszer emlékezik meg a gótok betöréséről (Ep. ad Demet. 30), pedig miattuk kellett elmenekülnie Rómából. (<http://lexikon.katolikus.hu/P/Pelagius.html>.) Elsőre furcsának is tűnhet, hogy Pelagiussal szemben Jeromos milyen mértékben hangoztatja Róma ostroma miatt érzett bánatát, pedig ekkor már majdnem harminc éve, hogy furcsa körülmények között távoznia kellett onnan. De közelebbről megvizsgálva helyzetét, láthatjuk, hogy bár a világ zajától távol élt betlehemi kolostorában, egyrészt a hozzá érkezők révén értesült az eseményekről, másrészt Róma kifosztása közvetlen barátait, híveit is sújtotta. Adamik 1991, 236.

⁴⁵ Todd 1990, 187.

⁴⁶ Jeromos, ep. 130. 6.

Jól kitűnik, hogy Jeromos egyrészt sok történelmi, mitológiai utalást használ, másrészt például Pelagiushoz képest jóval kevesebbet hivatkozik a Bibliára. Ez azzal is magyarázható, hogy Jeromos nem tartozott a klasszikus értelemben vett teológusok közé.⁴⁷

Az ötödik fejezetben szinte regényírói képességekkel mutatja be a levél szerzője, miként jutott Demetrias elhatározásra, hosszú vívódások után, mivel már mindenki az esküvőjére készülődött. Ezután már-már érzelmösen⁴⁸ írja le a család örömét, amikor a lány bejelentette, hogy mire készül.⁴⁹

Ezt követően Demetrias nagyanyját, Probát, mint az Anicia család fejét magasztalja fel, sőt, rettenthetetlennek nevezi, mert nem tört meg sem fiainak hivatali ideje alatt, sem a barbárok támadása miatt.⁵⁰ Andrew S. Jacobs szerint Jeromos a levél ezen szakaszában Probát új Aeneasként ábrázolja, Demetriast pedig Aeneas fiához, Silviushoz hasonlítja.⁵¹ Elsőre meglepőnek tűnhet a hasonlat, de ha jobban szemügyre vesszük az eseményeket, láthatjuk, hogy nem is annyira valóságtól elrugaszkodott ez a kijelentés. Ugyanis az Alarich vezette támadás legalább akkora felfordulást okozott a római nép megszokott életében, amekkora változással járt Trója feldúlása. Ebben a helyzetben szükség van egy hősre, aki reményt ad, kiutat mutat, ezért volt nagy hatású Demetrias tette, mert – akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy valószínűleg a levélírók kissé eltúlozták az eseményeket – híre bejárta az egész világot, és így fényugárt jelentett a jövőre nézve.

Másfelől a dicséretnek mögött azt is látnunk kell, hogy Jeromos (Pelagiushoz és Ágostonhoz hasonlóan) mindent megtett, hogy megnyerje Proba támogatását. Egyfajta presztízsharcról is beszélhetünk, hiszen az Anicia család az akkori római világ legbefolyásosabb családjai közé tartozott, ezért fontos volt, hogy melyik „teológus” tanításait követik.

Mindenesetre, Jeromos a dicséretnek után újra elkezd védeni magát, „ha úgy tünne föl, mintha hízelegne”, majd egy hirtelen váltással a szűzhöz fordul.⁵² Ebből a szakaszból azt a részt emelem ki, amikor a böjtölésről ír, mivel a böjtölés-

⁴⁷ A Szentek életének szerzője a bibliafordítással kapcsolatban a következőket írta Jeromosról: „Mikor a fordítással elkészült, hozzáfogott a szövegek magyarázatához. E magyarázatok rendkívül gazdag lelki és régészeti tudásról tanúskodnak; teológiai tartalmuk már szegényesebb, a formájuk pedig egészen laza. Ennek magyarázata az, hogy Jeromos tudományosan művelt, az átlagosnál jóval olvasottabb, de nem teológus és nem misztikus szellem.” Diós 1990, 554.

⁴⁸ Georges de Plinval a „meglehetősen romantikus” jelzővel illeti Jeromos leírását. de Plinval 1943, 242.

⁴⁹ „Elámult a szent, komoly asszony, amikor unokája idegen öltözetét megpillantotta, anyja pedig ott állt szótlanul boldogságban úszva. Egyik sem hitte, hogy igaz, amiről azt szerették volna, hogy igaz legyen. Elakadt torkukon a szó, s pír és sápadtság, félelem és boldogság közt különféle gondolatok cikáztak bennük.” Jeromos, ep. 130. 5.

⁵⁰ Három fia volt: Probinus, Olybrius és Probus, akik mindnyájan consuli hivatalt viseltek. Jeromos, ep. 130.7.

⁵¹ Jacobs 2000, 729.

⁵² „Beszédem pedig – a hátralévő részekben – teljesen a szűzhöz szól, a nemes szűzhöz...” Jeromos, ep. 130. 7.

sel kapcsolatos tanácsai jelentősen különböznek Pelagius szigorú előírásától, sőt, harminc évvel korábbi önmagához képest is enyhébb utasításokkal látta el a szüzet.⁵³ Ebben közrejátszhattak a 384-ben történt események is, amikor Jeromosnak rágalomok miatt menekülnie kellett Rómából, mivel – a szóbeszéd szerint – egy fiatal özvegy, Blesilla meghalt az általa javasolt kemény böjtölés következtében.⁵⁴

Fontosnak tartom az írás azon részét, amikor Jeromos a Keletről érkező eretnekségtől félti a szüzet, amely ellen Anastasius püspök harcolt, de még ebben az időben sem múlt el teljesen a hatása. Itt egyértelmű, hogy elsősorban az órigenizmusról ír a szerző, de emellett más tévtanításokra is felhívja a figyelmet, amikor ezt írja: „... s ne fogadj el idegen tanokat, még ha bölcsnek és szellemesnek talárod is azokat.” Első olvasatra azt gondolhatnánk, hogy ezzel Pelagius tanításaira is utalhat, de ezt nem tartom valószínűnek az alapján, ahogyan ezután jellemzi ezeket az „idegen” tanokat, illetve hogy a levél megírásakor Pelagius még nem számított eretneknek.⁵⁵

Az utolsó bekezdésben – csakúgy, mint Pelagius – ékszerekhez hasonlítja a Szentírás igéit, és azt javasolja Demetriának, hogy azokkal ékesítse magát. Az utolsó mondatban ismét példaként hozza fel Probát és Julianát a lány számára: „Ajkaidon mindig nagyanyádnak és anyádnak édességét érezd, akiknek követése egyenlő az erény megtestesülésével!”⁵⁶ Anne Kurdock szerint ebből egyértelműen látszik, hogy Jeromos elsődleges célja (de ez igaz a többi levélíróra is) nem a szűz számára való tanácsadás volt, hanem, hogy sikerüljön megnyerni rokonai támogatását.⁵⁷

Ágoston levelei

Amint azt már említettem, Ágoston több írást is címzett az Anicia család nőtagjai részére, amelyek közül a 150-es és 188-as levelek kötődnek szorosan a témánkhoz, azonban meg kell jegyeznünk, hogy ezek a levelek – a fentebb tárgyalt írással ellentétben – nem közvetlenül Demetriashoz íródtak.

150. levél

Ez a rendkívül rövid írás 413-ben, Demetrius fogadalomtételének évében íródott; Ágoston örömeinek ad hangot az eseménnyel kapcsolatban.⁵⁸ A levél kulcs-

⁵³ „Nem úgy kell böjtölnöd, hogy remegi belé és alig tudj lélegezni, hogy a társaid vigyenek vagy húzzanak kezükkel, hanem megtörve a testi kívánságot sem olvasás, sem zoltározás, sem virrasztás közben ne tedd azt kevésbé. A böjtölés nem tökéletes erény, hanem minden más erény fundamentuma, a megszentelődés meg szemérmesség, ami nélkül senki se látja majd az Istent.” Jeromos, ep. 130. 11.

⁵⁴ Babura 1926, 22. Blesilla Jeromos egyik patrónájának, Paulának volt a lánya, mindössze hét hónapos házasság után jutott özvegyiségre. A témáról és Jeromos római támogatóiról bővebben ld.: Curran 2000, 280–298.

⁵⁵ Jeromos, ep. 130. 16.

⁵⁶ „... aviae tuae tibi semper ac matris in ore dulcedo versetur; quarum imitatio forma virtutis est.” Jeromos, ep. 130. 20.

⁵⁷ Kurdock 2007, 203.

⁵⁸ „Impletis gaudio cor nostrum, tanto iucundius quanto carius, tanto gratius quanto citius.”

mondata az a gondolat, hogy Demetrias ezzel a tetteivel összehasonlíthatatlanul nagyobb dicsőséget (*incomparabiliter gloriosius*) szerez családjának, mint korábban az Anicia-nemzetség consuljai; emellett szembeállítja a földi házasságot a Krisztussal való eljegyzéssel, kiemelve, hogy az utóbbi mennyivel magasztosabb.⁵⁹

Csakúgy, mint Pelagius és Jeromos, Ágoston is nagy hangsúlyt fektet arra, hogy kihangsúlyozza Demetrias nemesi származását (*nobilem dominam*), valamint a másik két levélíróhoz hasonlóan ő is megjegyzi, hogy a szűz fogadalomtéttele példát mutathat más fiatal lányok számára is.

Mindhárom levél esetében látnunk kell, hogy a magasztos, dicsérő szavak – a kor udvariaskodási szokásaihoz képest is – túlzott mértékben fordulnak elő, a szerzők néhol már szinte azt kockáztatják, hogy nevetségessé válnak. Ennek ellensúlyozásaként a három levélíró egyaránt megelőző jelleggel mentegeti magát a hízelkedés (*adulatio*) vádjá alól. Bár Ágoston ezen rövid írásában nem kerít sort a mentegetőzésre, a később Julianának küldött levelében megteszi, sőt – legjobb védekezés a támadás alapon –, Pelagiust nevezi hízelkedőnek (*adulator*).⁶⁰

A rövid levél végén Ágoston köszönetet mond azért az ajándékért (apophoretum)⁶¹, amit az ünnepségről küldtek a számára.⁶²

188. levél

Miután Ágoston tudomást szerzett arról, hogy Pelagius tanácsokkal látta el a szüzet, több levelet is váltott Julianával, amelyekben felhívta a figyelmét az új eretnekségre. Érdekes megfigyelni, hogy a 414-ben íródott, *De bono viduitatis* címen ismert írásban Ágoston még a következőket írja Pelagiusról: „... igen barátságos és kedvelt testvér számunkra és bizony nem álnokul keveredett ebbe a tévelygésbe.”⁶³ Érződik rajta, hogy itt még úgy gondolta, hogy Pelagius megnyerhető a helyes tanításainak, ezzel szemben a most tárgyalt írásban már egyértelműen mint eretneket kezeli Pelagiust.

A 188. levél egy hosszabb levélváltás része, ami abból is kitűnik, hogy az író többször idéz Juliana korábban küldött válaszaiból.

⁵⁹ Ld. 73. jegyzet.

⁶⁰ „... *quam cuiusquam verba, quod velut ex se ipsa id habeat, ut non dicamus assentantis adulatoris, ne de occultis hominum temere iudicare videamur, certe errantis laudatoris audire.*” Ágoston, ep. 188. 2. 6.

⁶¹ τὰ ἀποφόρητα: presents which guests received at table to take home Liddell-Scott 1996.

⁶² Peter Brown szerint a „velatio” szertatása úgy zajlott, mint az ünnepi játékok szoktak, és még az apró részletekben is igyekeztek a bevett formulákat követni. Brown arról ír, hogy Symacchus, római szenátor a fia tiszteletére rendezett játékokon elefántcsont diptichonokat és ezüst kosárcákat adományozott barátainak. Ennek a szokásnak megfelelően küldött ajándékokat az Anicia-család a püspököknek, és ezt köszönte meg Ágoston a levelében. Brown 2012, 302.

⁶³ Ágoston, *De bono viduitatis* 22 (CSEL 41. 331) „... *fratres nostros amicissimos nobis et dilectissimos nec malitiose quidem errori huic implicatos.*”

Írása kezdetén Ágoston ismét megjegyzi, – csakúgy, mint három évvel korábban – hogy Demetrias olyan Völegényt választott, aki előtte áll minden földi férfinak. Ugyanebben a mondatban egy kissé eltér a szokástól, amikor szentnek (*sancta*) szólítja Demetriast, a szokottabb *beata* helyett.⁶⁴

Ágostonnak az volt a célja a levéllel, hogy Juliana és családtagjai „elkerüljék az Isten kegyelmével ellentétes tanításokat”.⁶⁵ Az egyházatya idéz Demetrias anyjának egy korábbi leveléből, ahol a nő egyértelműen leszögezte, hogy ő és családja szigorúan a katolikus hitet követi, sohasem tért el tőle, és nem fogadott el eretnek tanításokat. Erre válaszul Ágoston kifejti, hogy nem csak az lehet eretnek, aki a leglényegesebb hittételeknek mond ellen, hanem az is, akinek a tévelygései első ránézésre semmisségnek, jelentéktelennek tűnnek.⁶⁶ Ágostonnak ezt azért kellett külön kiemelnie, mivel a későcsászárkori Rómában élő keresztyének „eretnokség” (*haeresis*) alatt az Istennel kapcsolatos görög tévtanításokat értették, és kevésbé törődtek a szabad akaratról és a kegyelemről (*gratia*) szóló fejtegetésekkel.⁶⁷

Az írás középső szakaszában Ágoston egy Pelagius által Demetriashoz küldött könyvről érdeklődik, és kéri, hogy Juliana számoljon be róla, hogy eljutott-e hozzá, valamint, hogy ki a szerzője. Hippo püspöke aggodását fejezi ki az iránt, hogy ezt olvasva a szűz arra a következtetésre juthat, hogy saját magának köszönheti lelki értékeit, és így hálátlanná válhat Istennel szemben.⁶⁸ Így ebben a levélben is eljutunk az Ágoston és Pelagius közötti vita egyik legfontosabb pontjához, az „Isten kegyelmének” (*gratia Dei*) kérdéséhez. Ágoston kifejti, hogy minden jó Istentől származik, és érvelését Jakab apostol szavaival támasztja alá.⁶⁹

Az utolsó előtti bekezdésben látható, hogy Ágoston nem kezeli le ellenfelét, sőt, elismerően ír Pelagius ékkesszólásáról (*facundia*) és elméjének élességéről (*acrimonia*); kiemeli, hogy ennek is köszönheti, hogy sokan olvassák.⁷⁰

Konkrétan azonban mindössze egyszer említi név szerint Pelagiust a levélben, méghozzá az utolsó fejezetben, ezzel Ágoston mintegy érezteti a helyzet komolyságát. Ezt alátámasztja az is, hogy az utolsó fejezetben a szerző könyö-

⁶⁴ „... *sancta Demetrias spiritalem sponsi illius praeferret amplexum, cui specioso prae filiis hominum.*” Ágoston, ep. 188. 1. 1.

⁶⁵ „*ut contraria gratiae Dei dogmata devitetis*” Ágoston, ep. 188. 1. 2.

⁶⁶ „*Quod itaque adiungis et dicis: "Sed noverit sacerdotium vestrum, longe me ac domunculam meam ab huiusmodi personis esse discretam: omnisque familia nostra adeo catholicam sequitur fidem, ut in nullam haeresim aliquando deviaverit, nec umquam lapsa sit; non dico in eas sectas quae vix expiantur, sed nec in eas quae parvos habere videntur errores"*. Ágoston, ep. 188. 1.3.

⁶⁷ Brown 2000, 356.

⁶⁸ „... *in quo libro, si fas est, legat virgo Christi unde credat virginalem suam sanctitatem, omnesque spirituales divitias, nonnisi ex seipsa sibi esse; atque ita, priusquam sit plenissime beata, discat Deo esse, quod absit, ingrata.*” Ágoston, ep. 188. 2. 4.

⁶⁹ Ágoston, ep. 188. 2. 6. Vö. „Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék onnan felülről, a fényességek Atyjától származik, akinél nincs változás, sem árnyéka a változandóságnak.” Jak 1, 17

⁷⁰ Ágoston, ep. 188. 3. 13. „*qui propter acrimoniam atque facundiam leguntur a plurimis*”

rögve kéri Julianát, hogy azonnal jelezzen, ha elért hozzá az „eretnek” által küldött könyv.⁷¹ Ágoston érezhette, hogy ha azok után, hogy egy évvel korábban Pelagiust a diospolisi zsinaton felmentették az eretnekség vádjáról, és igazhitűnek nyilvánították, még egy ilyen gazdag család támogatását is sikerülne megszereznie, akkor ő gyakorlatilag elkönnyvelheti a vereségét a vitában; ezért mindent megtett, hogy elkerülje ezt.

Utóöngék

A tárgyalt leveleken kívül tudunk egy későbbi levélről, ami Demetriashoz, már nem mint fiatal lányhoz, hanem mint érett nőhöz íródott. Robert Markus ennek az írásnak a szerzőjét ismeretlennek tartja, de megjegyzi, hogy érződik rajta az ágostoni hatás.⁷² Más kutatók szerint a levelíró I. Leó pápa vagy Ágoston tanítványa, Aquitániai Prosper⁷³ lehetett, és bár a vélemények eltérőek, annyi bizonyos, hogy ez a levél „De vera humilitate” (Az igaz alázatosságról) címen vált ismertté.

Azt, hogy végül melyik levél szerzője tudta leginkább meggyőzni a lányt, nem tudjuk. Mindenesetre, Demetrias később visszatért Rómába, amiről a „Liber Pontificalis” tudósít, mikor megemlíti, hogy „Demetrias virgo” templomot építtetett Szent István vértanú tiszteletére I. Leó pápa idején. Ez az utolsó adat, amit tudunk a fogadalmat tett lány életéről.⁷⁴

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. *Ágoston*: De bono viduatis. Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum 41. VII. Josephus Zycha, 1900.
2. *Ágoston*: De gestis Pelagi.
3. *Ágoston*: Epistula 150, Epistula 188.
4. *Babura László*: Szent Jeromos élete. 1926. Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK) – a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában. http://www.ppek.hu/konyvek/Babura_Laszlo_Szent_Jeromos_elete_1.pdf
5. *Brown, Peter*: Religion and Society in the Age of St. Augustine. New York. 1972.
6. *Brown, Peter*: Szent Ágoston élete. Ford. Sághy Marianne. Budapest, Osiris, 2003.
7. *Brown, Peter*: Through the Eye of a Needle: Wealth, the Fall of Rome, and the Making of Christianity in the West, 350-550 AD. Princeton University Press, 2012.

⁷¹ Ágoston, ep. 188. 3. 14.

⁷² Markus 2010, 217. Markus a következőképpen ír erről: „A szerző kiválóan elsajátította az Ágostontól származó leckét: a vallásos életnek mint a béke és az egyetértés világának leírása tele van a monasztikus közösségre vonatkozó ágostoni előírások visszhangjával.”

⁷³ Prosper Aquitanus Ágoston követője, szinte csodálójá volt, laikusként foglalkozott teológiával. 415 körül szerzetesek között élt Massiliában, ekkoriban barátjával, Hilariussal együtt fellépett a „szemipelagianizmus” ellen. <http://lexikon.katolikus.hu/P/Prosper%20Aquitanus.html>

⁷⁴ Jacobs 2000, 744.

8. *Chadwick, Henry*: A korai egyház. Ford. Ertsey Krisztina. Budapest, Osiris, 2003.
9. *Curran, John R.*: Pagan City and Christian Capital (Rome in the Fourth Century). Oxford University Press. 2000.
10. *Diós István (szerk.)*: A szentek élete. 3. jav. kiad. Budapest. Az Apostoli Szentszék könyvkiadója. 1990.
11. *Hamvas Endre* (ford. és előszó): Írások a kegyelemről és az eleve elrendelésről. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2015.
12. *Jacobs, Andrew S.*: Writing Demetrias: ascetic logic in ancient Christianity. https://www.academia.edu/1848825/_Writing_Demetrias_Ascetic_Logic_in_Ancient_Christianity_Church_History_69_2000_719-48
13. *Johnson, Paul*: A kereszténység története. Ford. Makovecz Benjamin. Budapest, Európa, 2001.
14. *Kurdock, Anne*: Demetrias ancilla dei: Anicia Demetrias and the problem of the missing patron In Kate Cooper, Julia Hilner: Religion, Dynasty, and Patronage in Early Christian Rome, 300-900. Cambridge University Press, 2007. 190-224.
15. *Lancel, Serge*: Szent Ágoston. Ford. Kamocsay Ildikó. Budapest, Európa Kiadó, 2004.
16. *Markus, Robert A.*: Az ókori kereszténység vége. Ford. Nemes Krisztina. Budapest, Kairosz, 2010.
17. *Pelagius*: Epistula ad sacram virginem Demetriadem. Patrologia Latina 30. 15-45.
18. *Plinval, Georges de*: Pélage, ses écrits, sa vie et sa réforme: étude d'histoire littéraire et religieuse. Lausanne, Payot, 1943.
19. *Takács László*(szerk., ford.), Puskely Mária, Adamik Tamás(ford.): Jeromos: Levelek. 2. kötet. Budapest, Szent István Társulat, 2005.
20. *Todd, Richard A.*: A Római Birodalom bukása. In A kereszténység története. Lilliput Könyvkiadó. 1996.187-194.
21. *Ványó László*: Az ókeresztény egyház és irodalma. Budapest, Szent István Társulat, 1998.

